

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

«اصول و معیارهای ترجمه»

معاونت پژوهش

مدیریت امور پژوهشی واحدهای آموزشی

تابستان ۱۳۹۱

ترجمه یکی از ارکان اصلی هر زبان در جای خود یکی از اساسی‌ترین عوامل فرهنگ و تمدن هر جامعه به شمار می‌رود. ترجمه از مهم‌ترین وسایل ارتباط، انتقال و القاء افکار و سازنده ملتها به یکدیگر است و اکنون که علم در تمام زمینه‌ها به سرعت در حال گسترش و پیشرفت است و دستیابی به تازه‌های علمی در جای‌جای جهان صورت می‌پذیرد، تنها راه بهره‌مندی از این تازه‌ها، ترجمه و برگردان این یافته‌های جدید به زبان هر ملت است. از این رو ترجمه لازمه بهبود زندگی اجتماعی، اقتصادی و صنعتی کشورها بوده و از جمله راه‌های بهره‌گیری از تجارب آنها در زمینه‌های مختلف علم و ادب و صنعت و هنر است.

نکته قابل توجه در ترجمه این است که مترجم باید علت، هدف، مخاطب ترجمه، مسایل، ضرورت‌ها و ارجحیت‌ها را مدنظر داشته باشد تا با اولویت‌بندی هر کدام از آنها و در نظر گرفتن توانایی و دانش خود اقدام به کار نماید.

در حوزه‌های علمیه که مهم‌ترین منابع درسی و کمک درسی در زمینه علوم دینی، به زبان غیر فارسی و غالباً عربی است، اهمیت کار ترجمه با وضوح بیشتری به چشم می‌خورد و ضرورت ترجمه این متون را برای انتقال مفاهیم و تازه‌های علمی جدید در این مراکز دو چندان می‌نماید. از آنجا که برخی از طلاب تمایل دارند برای پایان نامه خود متونی را برای ترجمه برگزینند، ضروری است که با شیوه‌های ترجمه و برگردان زبان آشنا بوده و در ضمن الگویی برای مراحل مختلف انتخاب متن و ترجمه آن مطابق با معیارهای حوزه علمیه خواهران در دست داشته باشند. از این رو شایسته است شاخصه‌هایی تعیین شود تا متون دینی در قالب شناخته شده‌ای ترجمه شوند. چرا که دانستن زبان تنها برای ترجمه کافی نیست و مترجم باید با اصطلاحات یک دانش آشنا باشد (کاری که هنوز در هیچ کجا به طور جدی انجام نشده است).

در این نوشتار برآنیم تا به طور کلی مطالبی را در باب ترجمه و آیین آن به نگارش درآوریم و تا جایی که امکان دارد، رهیافت‌های مورد نظر در این کار را مشخص نمائیم تا راهنما و پاسخگوی سؤالات و نیاز کسانی باشد که در این راه قدم گذاشته و دست به کار ترجمه متون دینی می‌شوند.

از آنجایی که متن ترجمه، اصول، معیارها و شیوه خاص خود را دارد، این راهنما با بهره‌گیری از نظرات کارشناسان و منابع موجود تهیه شده است تا ترجمه‌های حوزوی به شیوه‌ای یکسان و به صورت ضابطه‌مند ارائه شود. رعایت تمام اصول و معیارهای این راهنما برای طلاب متقاضی ترجمه الزامی است.

ترجمه و انواع آن

ارائه تعریف دقیق و فنی از ترجمه کار ساده‌ای نیست. تعاریف متعددی از ترجمه انجام شده که غالباً کلی و نظری است. در کتب متعدد نویسندگان با ارائه تعاریف مختلف از مترجمان گوناگون، سعی کرده‌اند تعریفی جامع و فراگیر از ترجمه ارائه دهند که بعضی از آنها عبارتند از:

- فرآیند جایگزینی عناصر متنی زبان مبدأ (زبانی که از آن ترجمه می‌شود) به وسیله عناصر متنی زبان مقصد (زبانی که به آن ترجمه می‌شود) که طی آن مترجم باید سعی کند با این عمل جایگزین‌سازی خود زمینه‌ای را فراهم بیاورد که در آن نویسنده اصلی و خواننده متن ترجمه با هم به تعامل و تأثیر متقابل بپردازند.
- برگردان یک واژه، مطلب، متن، مفهوم و یا اندیشه از زبانی به شکل زبان دیگر، به نحوی که حداکثر رسالت و حفاظت محتوای آن موضوع رعایت شود و در عین حال برای خواننده‌ای که به زبان او برگردانده شده، به بهترین شکل ممکن قابل درک، فهم و بهره‌برداری باشد.^۱

ترجمه بر اساس آنکه به شکل زبان مبدأ توجه داشته باشد یا به معنای آن، به سه نوع تقسیم می‌شود:

- ترجمه تحت‌اللفظی: ترجمه کلمه به کلمه است که اصولاً معلول عدم آشنایی مترجم به هر دو زبان و کاربرد نادرست واژگان، اصطلاحات و عبارات اصطلاحی آنها می‌باشد. (طاهره صفارزاده، اصول و مبانی ترجمه، تهران: نشر همراه، ۱۳۸۰، ص ۲۹). بیشتر مترجمان که قصد ترجمه تحت‌اللفظی را دارند در واقع نوعی ترجمه تحت‌اللفظی تا حدودی تعدیل شده را به کار می‌برند که در این نوع ترجمه مترجم تا جایی که معانی کاملاً بی‌ربط نباشد، ترجمه را تعدیل می‌کند.
- ترجمه اصطلاحی: در این ترجمه، مترجم در ساختارهای دستوری و انتخاب اقلام واژگانی از شکل‌های طبیعی زبان مقصد استفاده می‌کند. اصل غالب در این نوع ترجمه این است که معنای زبان مبدأ را (یعنی توانایی را که منظور نظر ابلاغ‌کننده اصلی است) به شکل طبیعی زبان مقصد مجدداً ارائه می‌کند. در ترجمه اصطلاحی چنین به نظر می‌رسد که در اصل، ترجمه به زبان مقصد نوشته شده است و غالباً مترجمان خوب، سعی دارند به صورت اصطلاحی ترجمه کنند.

۱- برای مطالعه تعاریف متعدد از ترجمه رجوع کنید به: حسین هژیرنژاد، آیین ترجمه، تهران، دونور ۱۳۷۲، ص ۳۱-۱۹؛ کاظم لطفی پور ساعدی، درآمدی بر اصول و روش ترجمه، تهران: نشر دانشگاهی، ۱۳۷۱، ص ۷۰-۶۶؛ محمدعلی مختاری اردکانی، هفده گفتار در اصول، روش و نقد ترجمه، تهران: رهنما، ۱۳۷۵، ص ۸۶.

- ترجمه آزاد: این ترجمه، ترجمه‌ای است که اطلاعاتی اضافه بر آنچه در متن مبدأ آمده به آن افزوده شده است و مترجم پیام متن مبدأ را صرف‌نظر از آرایش ردیفی زبان مبدأ به صورت آزاد در چهارچوب زبان مقصد ترجمه می‌کند. این نوع از ترجمه برای انتقال علوم و آموزش همگانی می‌تواند مناسب باشد و یا برای متونی که ترجمه آن غیر ممکن باشد؛ چرا که آسانترین راه برای انتقال دانش به جویندگان آن، آسان‌سازی علم و حذف اصطلاحات پیچیده و نوشتن با قلمی روان و نثری گویا است که این امر جز از طریق ترجمه آزاد صورت نمی‌گیرد. در این ترجمه معنا لزوماً همان چیزی نیست که در زبان مبدأ وجود دارد، بلکه مفهوم و محتوای کلی آن همراه با توضیحاتی دیگر به زبان مقصد ترجمه می‌شود. از این‌رو کاری متقن و مورد اعتماد برای فعالیت‌های علمی به‌شمار نمی‌رود و برای گسترش دانش عمومی میان عموم مردم کارآیی دارد و مورد پذیرش بسیاری از اهداف نیست.

توجه به این نکته ضروری است که ترجمه تحت‌اللفظی از آنجا که به ندرت روان بوده و کلمه به کلمه متن زبان مبدأ در آن ترجمه می‌شود، زیاد خوشانید نیست و متن دقیق و موجزی از آن به دست نمی‌آید. ترجمه آزاد نیز همانطور که گفته شد اطلاعاتی بیش از حد بر موضوع متن اصلی می‌افزاید که گاهی موجب تحریف متن مبدأ می‌شود.

اما ترجمه اصطلاحی از آنجا که هدف بیشتر مترجمان خوب قرار می‌گیرد می‌تواند گزینه مناسبی برای کار ترجمه باشد؛ هرچند غالباً همین نوع ترجمه نیز مخلوطی از انتقال تحت‌اللفظی واحدهای دستوری به همراه ترجمه اصطلاحی معنای واژگان می‌باشد.^۲

روش مناسب ترجمه در پایان نامه و تحقیقات پایانی حوزوی

از آنجا که طلاب گرامی معمولاً در حیطه متون دینی دست به کار ترجمه می‌شوند باید بیش از هر چیز به دو موضوع خاص در ترجمه این نوع متون توجه کنند:

۱- بافت و نظام متنی زبان مبدأ

مترجم باید در ترجمه متون دینی به نظام عناصر آشنا- ناآشنا و نیز چگونگی آرایش کلمات در داخل جملات توجه کافی داشته باشد؛ چرا که کوچکترین تغییر در این عناصر منجر به تحریف پیام و دخالت در محتوای آن می‌شود و متون دینی به لحاظ ماهیت ویژه خود تحمل چنین تحریف و دخالتی را ندارد.

^۲. برای مطالعه بیشتر انواع ترجمه می‌توانید مراجعه کنید به: کاظم لطفی پور ساعدی، درآمدی به اصول و روش ترجمه، تهران: مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۷۴، ص ۷۵-۷۰ و مقاله و کورش صفوی، هفت گفتار درباره ترجمه، تهران: نشر مرکز، کتاب ماد، ۱۳۸۲، ص ۱۷-۱۱.

۲- مسائل فرهنگی

به لحاظ اینکه مفاهیم این نوع متون ممکن است از نظر فرهنگی، ناهمگونی وسیعی با فرهنگ زبان مقصد داشته باشد، بر این اساس ممکن است مترجم در یافتن معادل در زبان مقصد برای اینگونه مفاهیم دچار مشکل شود. برای رفع این مشکل، مترجم باید توضیحاتی را در زیرنویس و به صورت حاشیه برای مطالب بیاورد تا بدون اینکه ضربه‌ای به متن اصلی بخورد، معنا واضح و روشن شود.

این امر به دلیل یکی نبودن بانک دانش مخاطبان اولیه و بانک اطلاعات مخاطبان زبان مقصد، اتفاق می‌افتد و بنابراین بر مترجم لازم است که بسیاری از اطلاعاتی را که نویسنده اصلی به صورت ضمنی باقی گذاشته است، با صراحت بیان کند، در عین حال باید بسیار دقت کند که با افزودن این گونه اطلاعات، هدف نویسنده اصلی را دگرگون نکند.

از این روست که باید توضیحات به صورت حاشیه نه درون متن اصلی آورده شود.

با لحاظ نکات پیش گفته، طلاب در پایان‌نامه‌های خود می‌بایست از روش ترجمه اصطلاحی استفاده کنند.

اهداف ترجمه

هر ترجمه‌ای که از زبانی به زبانی دیگر صورت می‌گیرد، هدفی خاص را دنبال می‌کند. به طور کلی نیاز به ترجمه از آن زمان آغاز شد که انسان‌ها به علت اختلاف در زبان، فرهنگ و رفتار جوامع خود، از درک عقاید و افکار انسان‌های دیگر از جوامع مختلف عاجز بودند و ترجمه، عامل از میان برداشتن موانع و پل ارتباطی جوامع گوناگون گردید.

اهم اهداف ترجمه را می‌توان به شرح زیر برشمرد:

- انتشار افکار، عقاید و مفاهیم مردم کشوری برای کشور دیگر.
- برقراری ارتباط بین افراد یا گروه‌ها با زبان و فرهنگ متفاوت.
- آشنایی با آداب، رسوم، عقاید و آگاهی از نظریات و افکار مردمان دیگر.
- کسب اطلاع از علوم، فنون، تکنولوژی مدرن و تحقق آن در رشته‌های مورد نیاز.
- انتقال آراء نویسندگان و اندیشمندان یک جامعه به جوامع دیگر.
- کسب آگاهی از حوادث، ماجراهای تاریخی و تجارب گذشته ملل دیگر.
- کمک به گسترده‌ی ارتباطات فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و برگردان آثار سازنده و مفید به زبان مقصد.
- تبادل و انتقال تجربه‌های علمی، فرهنگی، هنری، حقوقی، اقتصادی، فنی و غیره.

اما به طور کلی طلاب محترم می‌توانند با توجه به مسایل و عواملی که آنان را به کار ترجمه ترغیب نموده و با توجه به موضوع متنی که ترجمه می‌کنند اهداف خاص خود را ذکر نموده و آن را در طرح تحقیق برشمارند.

سبک و لزوم رعایت آن:

هر نویسنده بر اساس هدفی که دارد از ساختارهای گرامری مختلف و اقلام واژگان گوناگون برای ایجاد تأثیرات خاص مورد نظر خود استفاده می‌کند که به آن سبک می‌گویند. منظور از سبک در واقع شیوه بیان متن زبان مبدأ است.

سبک یا شیوه بیان یک نویسنده با توجه به موضوع و مخاطب مورد نظر وی دارای ویژگی‌های خاصی است به طوری که سبک یک داستان با سبک نگارش مقاله علمی متفاوت است و نویسنده بر اساس این دو عامل، شیوه خاصی را برای نگارش بر می‌گزیند و در طول متن خود آن را رعایت می‌کند.

رعایت سبک متن زبان مبدأ در ترجمه، یکی از اجبارات مترجم است و همانطور که نویسنده سبک خاصی را برگزیده و در نوشتن، موضوع و مخاطب متن خود را در نظر گرفته، مترجم نیز نمی‌تواند در تغییر سبک اختیاری از خود داشته باشد زیرا چنین اختیاری به قربانی کردن سبک متن زبان مبدأ خواهد انجامید.

وظیفه مترجم آن است که انگیزه نویسنده و هدف او را از انتخاب این نوع سبک به دست آورد و آنگاه این مقصود را با آگاهی از هر دو زبان مبدأ و زبان مقصد و فرهنگ آنها به گونه‌ای اثر بخش برگرداند.

طلاب گرامی باید توجه داشته باشند که در متون دینی نیز در آغاز هر ترجمه و قبل از شروع هر کار، باید برای به دست آوردن و مشخص کردن چگونگی سبک هر متن بکوشند و عناصر آن را تحلیل کنند که یافتن و رعایت سبک در ترجمه، خود مستلزم نوعی شناخت زبان است که از آگاهی و وقوف بر ظرایف آن زبان نشأت می‌گیرد.

در تعیین سبک، دو عامل در دسترس مترجم قرار دارد که باید به آنها توجه کند:

۱- واژه‌های به کار رفته در متن ۲- طرز قرار گرفتن آنها در کنار یکدیگر.

ذکر این نکته حائز اهمیت است که در انتقال سبک نویسنده در ترجمه متن، آنچه باید مد نظر قرار گیرد، نوع مخاطب است، یعنی در عین حال که رعایت سبک نویسنده از الزامات یک ترجمه است اما مترجم می‌تواند برای انتقال آن از دو شیوه بهره گیرد: تقلید و جایگزینی.

جایگزینی به معنای یافتن سبکی مشابه در زبان و ادبیات مقصد است و تقلید صرفاً تکرار ابزار صوری سبک اصلی است. اینکه مترجم از این دو طریق کدام را انتخاب کند بیشتر به نوع مخاطب بستگی دارد.

ممکن است مخاطب ویژگی سبک اصلی را درک نکند مگر اینکه تغییراتی در ترجمه به لحاظ سبک آن به وجود آید. ولی گاهی نیز خواننده به شکل سبک اصلی علاقه‌مند است و یا قادر به درک آن می‌باشد، که در این صورت سبک متن اصلی حفظ می‌شود.

اصول ترجمه:

فن ترجمه همانند هر فن دیگری دارای قواعد و اصول مختص به خود است که پیروی از آنها برای انجام یک ترجمه کامل از هر جهت مطلوب و الزامی است. البته باید خاطر نشان کرد که این اصول از نظر نویسندگان و مترجمان مختلف به گونه‌های متفاوت در نظر گرفته شده اما روح کلی حاکم بر آنها تقریباً ثابت است. اصول ترجمه را کلاً می‌توان بر دو نوع تقسیم کرد:

۱- اصول نظری

۲- اصول عملی

۱- اصول نظری ترجمه بر مبنای نظریات اهل ترجمه استوار است و معمولاً شامل کلیه قواعد، روش‌ها و آگاهی‌های مختص به ترجمه بوده شامل ۴ اصل زیر است:

۱-۱- اصل امانت: یکی از مهم‌ترین اصولی که باید در انجام ترجمه رعایت شود این است که مطلب یا متنی که برای ترجمه در اختیار مترجم قرار می‌گیرد، حکم امانت را دارد. مترجم نباید در آن دخل و تصرف‌های بی‌رویه یا خودسرانه و غیرضروری انجام دهد. او باید تنها پیام اصلی نویسنده را به بهترین وجه ممکن به زبان مقصد بیان کند و از افزودن یا کم کردن کلمات و جملاتی که ممکن است به متن اصلی لطمه وارد سازد، خودداری کند.

اصل امانت در ترجمه ایجاب می‌کند که مترجم بتواند با ذوق سلیم و طبع لطیف خود متن زبان مبدأ را به زبان مقصد طوری برگرداند که خواننده متن:

- با جملات نامأنوس و دور از ذهن مواجه نشود.

- با کلمات نا متعارف روبه‌رو نگردد.

- با ساختارهای عجیب و بیگانه همگام نشود.

۱-۲- اصل دقت: رعایت این اصل موجب می‌شود مترجم در چهارچوب واژه‌ها عبارات و اصطلاحات، منظور و مقصود اصلی نویسنده را از پیام مبدأ استنباط کند و آن را بدون کمترین دخل و تصرف غیر

لازم به زبان مقصد برگرداند. مترجم باید سعی کند با انتخاب بهترین معادل از کمترین لغزش‌ها جلوگیری کند و دقت لازم را در انتخاب آنها به کار بندد. اما باید توجه نمود که مفهوم دقت مصداقش بسته به متن تفاوت می‌کند؛ به طوریکه نوع دقتی که در ترجمه متون وحیانی و علوم ریاضی لازم است با متونی که با زبان طبیعی و خصوصیات مشترک بشری یا فرهنگی سروکار دارد، بیشتر است.

۱-۳- اصل وفاداری: آن که مترجم نسبت به نویسنده زبان مبدأ وفادار باشد و پیام متن را بدون هیچ کم و کاست به زبان مقصد ترجمه کند.

۱-۴- اصل صداقت: از آنجا که مترجم به منزله عامل و عنصر و وسیله ارتقا علمی و فرهنگی جامعه به‌شمار می‌رود وظیفه بسیار خطیری به عهده دارد و بایستی همواره در کار ترجمه با راستی و درستی عمل کند و از به کار بردن نکات و اصطلاحات انحرافی بپرهیزد و آنچه را نویسنده در نظر داشته است به طور کامل و صحیح بیان کرده و کوچکترین نظر خود را در متن نگنجاند.

۲- اصول عملی

۲-۱- سازش‌های واژه‌ای و دستوری:

منظور از سازش‌های واژه‌ای و دستوری آن است که مترجم برای اینکه پیام زبان مبدأ را از لحاظ معنی، منظور، مفهوم، سخن و سایر جنبه‌های کلام حفظ کند، باید آن را از زبان مبدأ جدا کند و دوباره آن را به فرم زبان مقصد بیافریند. برای انجام این کار مترجم نیازمند برخی تغییرات، تعدیلات و تطبیق‌های واژه‌ای و دستوری است. در این راستا ممکن است لازم شود مترجم برای رسیدن به مقصود نهایی اعمال زیر را انجام دهد:

- مفردی را جمع یا جمعی را مفرد کند.
- زمان فعلی را از گونه‌ای به گونه دیگر درآورد.
- فعل معلومی را به فعل مجهول و فعل مجهولی را به فعل معلوم درآورد.
- قواعد دستوری را به مقتضای کلام کم یا زیاد کند.
- جمله‌ای را که با فعل لازم بیان شده، به صورت جمله‌ای که با فعل متعدی بیان می‌شود، تبدیل کند.

۲-۲- اصل انتخاب نزدیک‌ترین معادل:

منظور از این اصل این است که مترجم باید برای تهیه یک ترجمه روان، نزدیکترین معادل‌ها را در زبان مقصد شناسایی کند تا متن مورد ترجمه غیرعادی و نامأنوس جلوه نکند.

۲-۳- اصل برتری معنی:

در هر زبان، معمولاً اکثر واژه‌ها دارای یک معنای اصلی و چندین معنای مجازی می‌باشند. در بسیاری موارد، تفاوت معنایی یک واژه بسیار کم و ناچیز است. هر زبانی برای بیان معانی به کمک واژه‌ها از یک رشته امکانات ویژه استفاده می‌کند و مترجم باید از این امکانات آگاه باشد تا متوجه تمامی معانی واژه باشد و حاصل کار او در حد مطلوب واقع شود.

۲-۴- اصل ماهیت سبک: توضیحات آن قبلاً ارائه گردید.

آنچه مسلم است این است که مترجم، برای ارائه یک ترجمه خوب و دقیق علاوه بر آنکه از اصولی که چهارچوب کلی کار را شکل می‌دهد تبعیت می‌کند، باید خود نیز دارای ویژگی‌ها و توانایی و پیشینه فکری مناسبی باشد که به نظر می‌آید مهمترین آنها عبارتند از:

۱- مترجم باید نسبت به متنی که ترجمه می‌کند درک کارشناسانه و دانش کافی داشته باشد. یعنی در زمینه متنی که ترجمه می‌کند با شناخت کافی از منابع، کتاب‌های راهنما و کتابخانه به دانش نخستین خود در زمینه مربوط ژرفای لازم را ببخشد.

۲- مترجم باید دانش زمینه و معلومات عمومی از کشور زبان مبدأ داشته باشد و این از ضروریات ترجمه است. چرا که بدون داشتن این معلومات، درک و فهم بسیاری از نکته‌ها و اشاره‌هایی که در متن آمده اما شرح کافی نیافته است، برای مترجم دشوار و حتی ناممکن خواهد بود.

۳- از آنجا که هر فرهنگ مجموعه‌ای پیچیده از نگرش‌ها، اعتقادات، ارزشها و قوانینی است که گروهی از مردم در آن مشترک‌اند و نویسنده متن مبدأ، این اعتقادات و نگرشها و . . . مخاطبان را که برایشان می‌نویسد، در نظر داشته است، مترجم نیز باید متن را مطابق با فرهنگ زبان مقصد برای آنها ترجمه کند بدون اینکه لطمه‌ای به متن اصلی وارد نماید. چرا که در هر فرهنگی اصطلاحات و اعتقادات و نگرش‌هایی وجود دارد که بار فرهنگی آن در زبان مقصد متفاوت است و معنا و مقصودی متفاوت را می‌رساند. بنابراین مترجم با احاطه کامل بر فرهنگ هر دو زبان، همیشه مراقب باشد که چیزی غلط معنا نشود و بد تفهیم نگردد و قبل از هر چیز حال و هوای فرهنگی آن متن را بفهمد و هر متن را با تحقیق و دقت در زمینه فرهنگی مرتبط، به زبان مقصد ترجمه کند.

در کار ترجمه، ظرایف و نکات خاصی وجود دارد که کمابیش همه نویسندگان به نوعی به آن اذعان داشته و با شیوه‌های مختلف آنها را بیان کرده‌اند.

در این قسمت با توجه به مطالب بیان شده، به اجمال می‌توان موارد زیر را که برگرفته از کتب متعدد است، به عنوان اصول کلی بدین شرح ارائه داد:

- ترجمه یک نوع اطلاع‌رسانی و بازگویی است و اگر مترجم موارد مبهم را به اجمال بگذراند، ترجمه قابل قبولی صورت نگرفته است.
- اصطلاحاتی در زبان مبدأ هست که یافتن معادل خوب برای آن در زبان دوم از اهمیت بسزایی در ترجمه برخوردار است. لازمه این کار مطالعات گسترده و پردامنه مترجم در زبان مقصد و اطلاع کافی از چند و چون آن زبان و ظرافت‌های کلام است.
- در ترجمه باید محتوای متن و قصد نویسنده به خوبی درک شود.
- مترجم باید از دانش وسیعی، در زبان مبدأ و مقصد برخوردار باشد.
- از ترجمه لفظ به لفظ که هم به مفهوم متن اصلی و هم به زیبایی آن لطمه وارد می‌کند پرهیز شود.
- واژگان درست و دقیق انتخاب شود.
- متن ترجمه شده از نظر دستوری با متن اصلی تطابق داشته باشد.
- سبک متن مورد ترجمه به خوبی مشخص شده باشد.
- اصل مهم در ترجمه وفاداری است. مترجم باید هرچه را در متن اصلی یافت می‌شود بی‌کم و کاست منتقل کند و در عین حال که ضوابط و معیارهای زبان مقصد را رعایت می‌کند خارج از چهارچوبی که در متن مبدأ هست، قدم برندارد.
- از اصول اساسی در ترجمه، برابری در متن است. یعنی از ترجمه انتظار می‌رود که با اصل برابر باشد و کیفیت‌های متن مبدأ در آن حفظ شود.
- هر متن باید با دقت و تحقیق در زمینه فرهنگی خودش به زبان مقصد ترجمه شود.
- ترجمه باید در عرصه عمل کارآیی لازم را داشته باشد و با متن اصلی در درکی که خواننده نسبت به آن پیدا می‌کند، برابری کرده قابل فهم باشد.

معیارهای متن مورد ترجمه:

متونی که برای ترجمه انتخاب می‌شوند باید دارای شرایط و ویژگی‌هایی باشند تا ترجمه اثر را معتبر و ارزنده سازند. به خصوص متونی که برای پایان نامه ترجمه می‌شوند. معیارهای مورد نظر حوزه‌های علمیه خواهران عبارتند از:

- متن مورد ترجمه باید از جمله منابع معتبر برای رشته مورد نظر باشد.
- از نظر تخصصی، متن، درست و مطابق معیار باشد.
- متن انتخابی برای ترجمه باید در مقایسه با منابع مشابه موجود، بهتر و کاملتر باشد.
- متن اصلی قبلاً ترجمه نشده باشد مگر اینکه کیفیت کار در اثر حاضر بیش از ترجمه قبلی باشد.
- ترجمه متن با توجه به منابع موجود در زبان مقصد ضرورت داشته باشد.
- در مطالب متن مورد ترجمه نوآوری وجود داشته و مطالب به روز باشد.
- نیاز جامعه علمی به ترجمه اثر در نظر گرفته شده باشد.
- در ترجمه هر متن باید به کار ویژه های آن متن توجه شود. مثلاً برای مخاطبان با تحصیلات عالی.
- ترجمه باید از زبان اصلی کتاب مبدأ باشد نه ترجمه آن.
- از آخرین ویرایش کتاب اصلی برای ترجمه استفاده شود.
- موضوع با گرایش تحصیلی طلبه همخوانی داشته باشد.

اصول نگارش متن مورد ترجمه:

- شیوایی نشر فارسی در ترجمه متون غیر فارسی به فارسی رعایت شود تا درک مطلب به سهولت انجام گیرد.
 - معادل کلمات به دقت انتخاب شود و اصل یکنواختی واژه‌ها در تمامی متن رعایت شود.
 - به علائم نگارشی و نقطه‌گذاری توجه شود.
 - ویرایش ادبی مناسبی از متن ترجمه شده صورت گیرد.
 - توضیحات مطالب به صورت شرح نویسی و پاورقی آورده شود.
- همانطور که ملاحظه گردید آشنایی مترجم به دو زبان کافی نیست؛ بلکه مترجم باید با فرهنگ هر دو زبان آشنا باشد تا بتواند آگاهی‌های لازم را به خواننده بدهد. در پاره‌ای موارد هرگاه توضیح مورد لازم در خود متن آورده شود خلاف امانتداری در سبک و روال کار نویسنده است و مترجم متهم به تفسیرنویسی و یا معنی کردن مطلب می‌شود.
- آنچه ضروری است به تناسب موضوع ترجمه، در پاورقی مورد توجه قرار گیرد عبارتست از:

۱- شرح مناطق و یا اسامی جغرافیایی.

۲- سوابق و اسامی تاریخی.

۳- آداب و رسوم و آیین‌های ملی.

۴- اساطیر، انتشارات و تمثیلات.

۵- سبک نویسندگی به ویژه بازی با کلمات که قابل انتقال به متن نیست.

۶- واحد پول، وزن، اندازه‌گیری و ...

سطح ترجمه:

سطح هر ترجمه بر اساس نیازسنجی مخاطبان آن تعیین می‌شود. خواننده هر ترجمه دارای اطلاعات، تجربه، تمایل، ذوق، توانایی و انتظاراتی است. سن معینی دارد و به قشر اجتماعی خاصی تعلق دارد و این عوامل مقتضیاتی است که باید لحاظ شود و موقعیت هر ترجمه بسته به آنهاست.

همانطور که نویسنده خوب هنگام نوشتن، مخاطبان خود را در نظر دارد، یک مترجم نیز علاوه بر آنکه باید مخاطبان متن مبدأ را در نظر بگیرد، مخاطبان مقصد را نیز باید مدنظر قرار دهد و به این نکته توجه داشته باشد که حتی اگر یک پیام را برای گروه‌های مختلف با یک فرهنگ می‌نویسد باید آن را برای افراد مختلف به گونه‌های متفاوت بنویسد. از همین رو اطلاع از گروهی که نویسنده اصلی برایشان نوشته و گروهی که ترجمه برایشان انجام می‌شود دارای اهمیت است و آنچه سطح ترجمه را متفاوت می‌سازد میزان اطلاعات عمومی و سطح تحصیلات مخاطبان است.

از سوی دیگر نباید فراموش کرد که مترجم نیز باید در زمینه متنی که می‌خواهد ترجمه کند اطلاعات و دانش کافی داشته باشد تا بتواند از عهده ترجمه دقیق آن متن برآید.

اینکه ترجمه انجام شده مناسب برای چه مقطع تحصیلی بوده و به عنوان کتاب درسی یا کمک درسی استفاده می‌شود و اینکه مخاطبان خاص داشته باشد یا قابل استفاده برای عموم باشد، با توجه به سطح ترجمه تعیین می‌شود که البته این عامل یکی از عوامل تعیین موارد بالاست و عواملی دیگر همچون موضوع متن ترجمه شده نیز در این امر دخیل است.

ساختار علمی پایان نامه و تحقیق پایانی

اینکه ترجمه متنی به عنوان پژوهش در یکی از سطوح حوزوی مورد پذیرش واقع شود، مستلزم این است که علاوه بر ترجمه متن با شرایطی که ذکر شد، نقد و بررسی نیز از مطالب آن صورت گیرد.

همچنین داشتن مقدمه‌ای تحلیلی در ابتدای مباحث که شامل معرفی تألیف و مؤلف آن، ضرورت ترجمه متن و خلاصه‌ای از کل متن کتاب است، ضروری است. چرا که خواننده هر متن نسبت به تاریخ، فرهنگ و اوضاع اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی و فکری نویسنده اصلی بی اطلاع است و مترجم باید در مقام معرف و رابط میان دو متن، از خود ابتکار عمل نشان داده و به معرفی مؤلف و تألیف او پردازد و چشم اندازی از ضرورت ترجمه اثر او را برای خواننده در زبان مقصد با توجه به شرایط علمی حاکم بر آن جامعه ترسیم نماید تا خواننده دیدی بازتر و نگاهی عمیق‌تر به متن داشته باشد.

از این رو ساختار علمی پایان نامه در قالب ترجمه باید به شکل ذیل باشد:

۱- مقدمه: همانطور که ذکر شد باید تحلیلی بوده و مباحث مطرح شده در آن ذکر شود.

۲- طرح بحث:

- بیان مسئله

- چهارچوب نظری: که در اینجا چون پژوهش، ارزیابی نقدی و ترجمه یک کتاب است، چهارچوب نظری چندان متمایزی از کتاب، لازم ندارد و ارائه رویکردی کلی از موضوع کافی است.

- اهمیت موضوع: شامل اهمیت کتاب ترجمه شده و اهمیت و ضرورت ترجمه آن برای جامعه علمی امروز

- پیشینه پژوهش

- اهداف

- سوال اصلی

- فرضیه پژوهش: بحث ترجمه نمی‌تواند فرضیه داشته باشد.

- مفاهیم و متغیرها

- ترجمه متن اصلی

- نقد و بررسی (حداقل ۱/۵ حجم صفحات پایان نامه)

نتیجه‌گیری

برخی از نکاتی که در ترجمه متون عربی با رویکرد دینی لازم است رعایت شود:

- آشنایی کامل با دستور زبان عربی.

- یافتن معنای لغات از کتب مرجع و اکتفا نکردن به گمان شخصی.

- شناخت عرف زمان شارع برای دستیابی به معنای مقررات و ترکیب‌ها از طریق مراجعه به فرهنگ نامه- های کهن و
- بنا گذاشتن بر اصل عدم ترادف واژگان و دستیابی به تفاوت معانی واژگان.
- پرهیز از تفتن در عبارت و برگردان یکسان هر واژه در همه جا (حتی الامکان یک واژه، همه جا، به یک صورت معنا شود).
- توجه به پیام اصلی کلمات و ترکیبات، جدا از ساختار نحوی آنها (مثلاً «لو» و «ان» همیشه برای شرط و تأکید نیست گاه «لو» برای تمنا و «ان» فقط حرف ربط است).
- بیان معنای کنایه‌ای برخی الفاظ، در پاورقی.
- تابعیت فهرست منابع در ترجمه از متن اصلی.

نکاتی درباره ترجمه آیات و روایات:

- استفاده از ترجمه های شناخته شده و روان در خصوص آیات شریفه و احادیث (مثلاً برگردان آیت الله مکارم در ترجمه آیات و برگردان مرحوم دشتی در ترجمه نهج البلاغه).
- پابندی کامل به ترجمه تحت اللفظی در برگردان آیات و روایات ضمن حفظ زیبایی و روانی ترجمه.
- اعراب گذاری آیات و روایات.
- آوردن محل استشهاد روایات طولانی در متن و ارجاع مخاطبان به بقیه آن.
- ترجمه فارسی اسم ظاهر (پیامبر خدا، امام و ...) وقتی در متن اصلی با ضمیر به آنها اشاره می‌شود (عنه، منه و ...).

سایر نکات:

- حذف ارجاعات پایان هر فصل یا باب و زیرنویس آنها در ترجمه فارسی بدین شکل: «ر.ک» یا «ن.ک»
- آوردن توضیحات و تحلیل‌های ضروری از سوی مترجم، در پاورقی.
- ذکر نام منبع اصلی در صفحه شناسنامه یا مشخصات.
- ذکر ترجمه شعرها و نقل قول‌ها در متن و آوردن اصل آن در پاورقی.

جدول معیارهای ارزیابی ترجمه

ردیف	معیارها	امتیاز کل	امتیاز کسب شده در جلسه دفاعیه	حداقل امتیاز برای کلیه پایان نامه ها
بخش محتوایی	۱ رعایت ترجمه اصطلاحی	۱۰		۶
	۲ رعایت سبک متن اصلی	۶		۳
	۳ یک دست بودن سبک ترجمه	۱۰		۶
	۴ رعایت امانت و صداقت در ترجمه	۱۰		۶
	۵ انتخاب درست و دقیق واژگان	۶		۳
	۶ تناسب ترجمه با سطح مخاطبان	۶		۳
	۷ کیفیت نقد و بررسی علمی مترجم	۱۰		۶
	۸ اعتبار متن مورد ترجمه	۴		۲
	۹ رعایت ساختار تحقیق پایانی	۸		۵
امور شکلی	۱۰ رسایی و گویایی ترجمه	۱۰		۴
	۱۱ رعایت نکات دستوری و قواعد و علائم نگارشی	۶		۳
	۱۲ یکنواختی واژگان	۴		۲
	۱۳ رعایت اصول علمی در نوشتن پاورقی (شرح نویسی، صحت ارجاعات و...)	۵		۳
جمع امتیازات استاد داور ، راهنما		۹۵		۵۳
مقررات رعایت	۱۴	۵		۳
جمع نهایی امتیازات		۱۰۰		۵۶

منابع

- حدادی، محمود، مبانی ترجمه، جمال الحق، ۱۳۷۲.
- رشیدی، غلامرضا، ترجمه و مترجم، مشهد: شرکت به نشر ۱۳۷۸ .
- سمت، فن ترجمه اصول نظری و عملی ترجمه از عربی به فارسی و فارسی به عربی، ۱۳۸۰.
- صدر، غلامحسین و افشار، نیلوفر، فرهنگ مترجم، ۱۳۷۳.
- صفازاده، طاهره، اصول و مبانی ترجمه، نشر همراه، ۱۳۸۰.
- صفوی، کورش، هفت گفتار درباره ترجمه، نشر مرکز، ۱۳۷۱.
- فرخزاد، فرزانه، نخستین درس های ترجمه، نشر دانشگاهی، ۱۳۷۰.
- کیبیری، قاسم، اصول و روش ترجمه، تهران: رهنما، ۱۳۷۴.
- لطفی پور ساعدی، کاظم، درآمدی بر اصول و روش ترجمه، نشر دانشگاهی، ۱۳۷۱.
- مختاری، محمد علی و رهنما، هفده گفتار در اصول، روش و نقد ترجمه، ۱۳۷۵.
- میمندی نژاد، محمدجواد، اصول ترجمه، تهران: مؤسسه انتشارات چاپ، ۱۳۵۸.
- هژبرنژاد، حسین، آیین ترجمه، تهران: دونور ۱۳۷۲.